

MIÉRT SZÉP?

A világirodalom modern verseiből. Szerkesztette: Rónay György és Varga Kálmán.
Gondolat Könyvkiadó, 1970.

De hát végül is: miért szép a vers? — erre a kérdésre az elemzők nagy része nem válaszol. Tudom jól: a „Miért szép?” voltaképpen jól hangzó, bevált sorozatcím, a Rádió egyik leghasznosabb és legszínvonalasabb kezdeményezésének címe — nem is használatát kifogásolom. De kérdőjele és a kötet ráébreszthet arra, hogy a verselemzés, a versértelmezés néhány kérdéséről eltűnődjünk.

Az új, a világirodalmi *Miért szép?*-nek persze mindenekelőtt örülnünk lehet, s őszinte szívvel dicsérnünk is. 15 000 példány közli az újabb külföldi líra 52 kitűnő versét, eredeti nyelven és (általában igen jó) fordításban, mindegyikük után egy költő, esszéista, irodalomtörténész magyarázó, értelmező, felfejtő tanulmányával. Kitűnő vállalkozás — többszörös haszonnal: az olvasó, versértő közönség műveltségét, fogékonyságát emeli, a magyar irodalmi köztudatba iktatja a kortárs, vagy a félmúlt líra néhány nagy alkotását, és alkalmat ad legalábbis 20 kitűnő, érzékeny tanulmány megírására. A Szerb Antal, majd Kardos László-féle *Száz vers* utódja ez a kötet, a mai magyar irodalmi ízlésállapot egyik jelzője és ugyanakkor formálója. A válogatáshoz nehéz hozzászólni, a szerkesztés tág teret adott egyéni ízlésnek, hajlamnak, sőt elfogultságnak, s valóban, sikerült is irányzatokban, egyéniségekben, nemzetekben széles és villódzó, mozgékony körképet adnia. Kár, hogy a válogatás általában megáll a félmúltnál, a közelmúltnál, a tegnapiánál; ha a *mai* líra művei tágabban kerültek volna a kötetbe, nem ártott volna. De ez talán egy következő kötetben történik meg.

De a versmagyarázatok... és itt egy pillanatra nekem is meg kell állnom. Semmiféle módszertani imperializmust, semmiféle áltudományos ideált, semmiféle egzaktság-illúziót nem igyekszem képviselni.

A bevezetőt író Rónay György azt fejté ki, hogy minden módszer egyformán használható, és mindegyik túlhajtása egyaránt veszélyes, hogy az a fontos, miként lehet a vers lényegét, magvát, légkörét és illatát érzékeltetni és az olvasóhoz közel-hozni.

Egyetértek Rónay Györggyel, vitatkozzunk erről az alapról. De hiszen engem éppen az nyugtalanít, hogy a közölt vers-értelmezések *egy része* nem egyéb pusztá tartalom-elmondásnál — igaz, olykor nagyon emelkedett, olykor nagyonis értő s főleg szépen megírt prózává-átírásoknál, legfeljebb a vers keletkezési idejének, körülményeinek rövid jelzésével. Elismerem: szükség van erre is, olyan verseknél, amelyek első olvasásra nem adják meg magukat, amelyeknek környezete és mondanivalója idegen a magyar olvasónak. De a prózává-olvasás, a folyamatos kommentálás, a pusztá megmagyarázás csak az első mozdulat, az első szakasz, éppen ezt kell követnie a mélyebb elemzésnek. Rétegek, képstruktúra, magatartás, nyelvi formálás és főleg: a vers egész lényege megértésének. A kötetnek körülbelül egyharmada áll pusztán „tartalom-elemző” elemzésekben: Rónay György maga például P. J. Jouve egy verséről, Fodor András egy-egy Paszternák és Jeszenyin verséről, **Eörsi István** egy Majakovszkij versről írt ilyet; és ezek a legszínvonalasabb példák. Van, ahol a megmagyarázó, leíró munka már csaknem eljut az igazi lényeg kimondásának küszöbére: Szabó Ede George Böcklin-verséről szép fél-elemzést ad, de éppen George sajátos nyelvhasználatának, költői eszközeinek, dikciójának érzékeltetésével, éppen a világgal való szembenézése módjának magyarázatával maradt adós.

Néhány más elemzés voltaképpen ide sem jutott el, pusztán „körülbeszéli”

vagy „túlbeszéli” a verset. Lelkendeznek, ujjonganak csupán. Sajnos, ilyen elnyújtott, a lényegét körüljáró, éppen az értelmezésre szoruló kérdésekről hallgató tanulmány a kitűnő esszéista, Vajda Endre több elemzése (McNeice, Pound, Trakl). De ilyen „túlbeszél” elemzés Tímár György Miguel Hernandezről írt elemzése is, amely ráadásul még puszta általános, minden versre alkalmazható közhelyet lobogtat fel a tanulmány végén, az a tétel ugyanis, hogy a Hernandez-vers azért szép „mert a pátoz intenzitása és a vers viszonylagos hosszúsága ellenére egyetlen fölösleges szerkezeti mozzanatot vagy akár szót sem találunk a műben”, olyan alapigazság, amelyet minden jó műre el lehet mondani. És ilyen közhelyes végtanulság sarkigazságként nem egy szerepel a kötetben. Avval is találkozunk, amit „impresszionista” verselemzésnek szoktunk nevezni, egyáltalán nem titkolt rosszalló melléközöngével, tehát az az eljárás, amely a vers kapcsán vagy ürügyén laza benyomás-sorozatot közöl, elfutóan lírázál, vagy szépen csengőn lelkendezik. Főleg a cseh és szlovák versek részesültek ilyen elbánásban: Garai Gábor Wolkerről, Szalatnai Rezső Nezválról és Novomeskyről írt oldalain.

De elég a dohogásból. Ha százalékolni akarnék, azt mondanám, a kötet egyharmada áll ilyen típusú elemzésekből, egy további része olyanokból, amelyek „leragadnak”, tehát amelyek mélyebbre igyekeznek hatolni, alaposabbak is lenni, de mégiscsak földön csúsznak. Különösen fájdalmas, hogy ilyen módon nem nyer igazi magyarázatot éppen Brecht és éppen Lorca; alkotásmódjuk, magatartásuk nyelvhasználatuk; éppen az, miért nagyok, miért különbözők műveik, miért hordoznak sajátos világnézeti s ezért esztétikai minőséget, *miért szépek hát?*

Hogyan kerültek ilyen kevésbé sikerült elemzések a kötetbe? Gyakorlati kényszerűségből és elvi okokból is. Gyakorlati kényszerűségből, mert egyes nyelvterületek líráját nem egyforma erejű magyarázók ismerik, mert bizonyos hiányokat nyilván utolsó percben kellett pótolni, mert barátokkal, kollégákkal, társakkal szemben olykor talán kínos-nehéz szigorúnak lenni, mert a terjedelem nyomasztott, s mert tulajdonképpen nem lehet félszáz egyenletesen magas színvonalú elemzést összegyűjteni. De elvi okokból is, mert a szerkesztők kissé bizalmatlanok voltak bizonyos újabb eljárások iránt; a kötet „jellegtelenségével” (Rónay György szava) ugyan éppen a megközelítés sokféleségét akarták hangsúlyozni, bátorítani, de valójában bátorították olykor az igazi jellegtelenséget, a módszertani-szemléleti avíttságot, szürkéséget is.

A megközelítés sokféleségének elvével egyetértek, s nem is egyetlen eljárás monopóliumáért emelek szót, de azért igen, hogy igyekezzünk túlmenni a puszta leíráson, a körüljáráson, a vershez fűződő benyomások laza felsorolásán, s a költemény meg az olvasó iránti alázattal, igyekezzünk beljebb hatolni, a lényegre utalni.

De hiszen a „Miért szép?” új kötetének legalábbis a fele ilyen elemzés, köztük néhány ragyogó telitalálat. Több neves költőnk tömör-érzékletes mondatokkal, éles megfigyelésekkel, a szerkezetet néhány mondatban jellemezve, a vers levegőjét megragadva tudta a maga-vállalt verset elemezni, felemelni, megvilágítani, új fénybe emelni. Maga Rónay György pompás Ungaretti-elemzéssel és szép Frénaud-tanulmánnyal jár elől, Vas István szellemes-éles esszét ír Kavafisz egy verséről, Devecseri Gábor a költő és a filológus erényeit egyesítve egy néhány soros Vrettakosz-verset világít át, Rába György Palazzeschi értelmezése is e szintézis példája. Görgey Gábor, Garai Gábor (Jevtusenko) sikerült elemzése mellett hadd utaljak arra, akit magamban már régen is irigykedve a legjobb magyar verselemzőként tartok számon. Nemes Nagy Ágnesre gondolok, akinek Rilke: *Este*-elemzése most is kimagaslík: rövidségével, sokatmondó utalásaiban, félmondataiban nagy távlatokat villant, részletekre figyelmeztet, s az egész vers hangulatát, kísérletét, világképét tudja visszaadni. De nem marad mögöttük esszéistáink, tudósaink egynémelyike sem. Lengyel Balázs Apolli-

naire és Aragon értelmezése a helyzet, alkalom, indulati-intellektuális mag kibontása és a képszerűség, a nyelvi elemek értelmezésének szép egysége, Elbert Jánosnak sikerült egy, a magyar költészetben kevésbé ismert nagy lengyel költő, Zbigniew Herbert nagyon is jelentős versének kitűnő elemzése, magatartásának világirodalmi jelzésével, rejtett vonatkozásainak felfejtésével. Hoványi János nevével először találkoztam, de meglepett Cendrars-elemzésének pontossága, tömörségében is sokat mondó jellemzése. És folytathatnám... talán még arra utalva, hogy néhány irodalomtörténészünknek sikerül az újabb nyelvészeti, stilisztikai eljárások, újabb poetikai vizsgálódási módok eredményeit úgy kamatoztatni, hogy azok egy rövid elemzésen belül tökéletesen érvényesüljenek, hogy a verset igazán megmagyarázzák, közel hozzák, felfejtsék, és fejtegetéseik mégse váljanak szárazzá, érdektelenné. Hankiss Elemér Eliot-értelmezésére, Gáldi László Blaga-analízisére, Szabolcsi Éva Quasimodo-magyarázatára gondolok, az utóbbi ritka példája annak is, hogy a fordítások problémáját elemzi a tanulmányíró. (Van ellenpélda is: Géher Istvánnak nem sikerült egy Dylan Thomas vers szerkezetét igazán plasztikusan megragadnia, s elemzése szétfolyik, a teoretikus apparátus itt nem segíti, hanem fékezi-lenyomja az értelmezés lendületét.)

És... mindebből mit tudunk meg? Van ezért a „Miért szép?” esetéből tanulság. Kettős is: egyrészt el lehetne már jutnunk oda, hogy a szubjektív megragadottság, a verssel való egyesülés, a vers iránti alázat nem zárja ki, sőt megköveteli a módszerességet, az alaposságot, azt az igényt, hogy a vers rétegeit felfejtve, eljussunk magváig, gondolati-érzületi, intellektuális mélyéig, hogy ezt a korral, társadalommal, az alkotó egyéniséggel értelmezzük, koordináta-rendszerbe helyezzük, s ha tetszik, visszafelé haladva ezen a nyomon tárjuk fel a vers képrendszerét, nyelvi formáit. Éppen a „Miért szép?” néhány elemzése bizonyítja, hogy mindez olvashatóan, s rövid terjedelemben is lehetséges. És másrészt: oda is eljuthatunk, hogy újabb, „strukturális”, vagy filozófiai, nyelvészeti, vagy szemiotikai vizsgálati módszerek eredményeit nem kell okvetlenül olvashatatlan szakmai zsargonban előadni, egyre kevesebbek szellemi táplálékként, hanem e módszerek egyik célja és létjogosultsága éppen a műalkotás megismertetése, megértetése lehet, szélesebb körök számára is. A „Miért szép?” kötet érdeme, hogy ismét bebizonyítja: ez is lehetséges.

A marxista igényű irodalomvizsgálatban éveinkben jellegzetes folyamat játszódik le: a korszerű, világszerte kísérletezett eljárások, vívmányok eredményeivel meg gazdagodva igyekeznek az irodalom, általában a művészetek tényeit a marxizmus szellemében értelmezni. Ilyes mozgás játszódik le a tanulmány, az esszé területén, igaz, elmosódottabban, lassabban, de azért érezhetően. S ezért talán jobban, mélyebben, hitelesebben el tudjuk majd mondani olvasóinknak a versről: végül is miért szép?

SZABOLCSI MIKLÓS